

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti
Geografiya va geoaxborot tizimlari fakulteti
Tabiiy geografiya kafedrasini
Ekologiya, atrof muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi
M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti (Rossiya)
L.Gumilyov nomidagi Yevrosiyo milliy universiteti (Qozog‘iston)
Ozərbaycan Fanlar akademiyası Geografiya instituti (Ozərbaycan)
M.Qo‘ziyoyev nomidagi Shimoliy Qozog‘iston universiteti (Qozog‘iston)
O‘zbekiston Geografiya jamiyati

Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish
va iqlim o'zgarishi vazirligi

МОСКОВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ М.В. ЛОМОНОСОВА

**«ZAMONAVIY GEOGRAFIK TADQIQOTLARDA
INTEGRATSIYA: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR»**

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI

Toshkent, 2024-yil 11-12 – oktyabr

1-qism

МАТЕРИАЛЫ

**международной научно-практической конференции на тему
«ИНТЕГРАЦИЯ В СОВРЕМЕННЫХ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЯХ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ»**

Ташкент, 11-12 октября 2024 года

1 часть

MATERIALS

**the international scientific-practical conference
«INTEGRATION IN MODERN GEOGRAPHICAL RESEARCH:
PROBLEMS AND SOLUTIONS»**

Tashkent, October 11-12, 2024

Part 1.

Zamonaviy geografik tadqiqotlarda integratsiya: muammolar va yechimlar

// Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. I qism. Toshkent, 11-12-oktyabr, 2024-yil. – Toshkent, 2024. – 386 b.

DOI: <https://doi.org/10.37547/supsci-conf-02>

Tahrir hay'ati:

Sharipov Sh.M. – g.f.d. (DSc), dotsent (O'zbekiston),
Xakimov K.A. – g.f.f.d., dotsent v.b. (O'zbekiston),
Mirakmalov M.T. – g.f.d. (DSc), dotsent (O'zbekiston),
Sisuyev V.V. – g.f.d., professor (Rossiya),
Pashkov S.V. – g.f.n., dotsent (Qozog'iston),
Rudenko O.V. – g.f.n., dotsent (Rossiya),
Abdunazarov O'.Q. – g.f.n., dotsent (O'zbekiston),
Doskenova B.B. – b.f.n., dotsent (Qozog'iston),
Imrani Z.T. – g.f.n., dotsent (Ozarbayjon),
Mamirova K.N. – p.f.n., dotsent (Qozog'iston),
Ibragimova R.A. – g.f.n., dotsent (O'zbekiston),
Tayjanova M.M. – g.f.n., dotsent (Qozog'iston),
Avezov M.M. – g.f.f.d., dotsent v.b. (O'zbekiston),
Sabitov T.Y. – g.f.f.d. (O'zbekiston).

Maqolalarning umumiy tahriri g.f.f.d. (PhD), dotsent v.b. **M.M.Avezov** tomonidan amalga oshirilgan.

Mazkur to'plamdan Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetida 2024-yil 11-12-oktyabr kunlari «*Zamonaviy geografik tadqiqotlarda integratsiya: muammolar va yechimlar*» mavzuida tashkil etilgan Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari joy olgan. Konferensiya Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti (O'zMU) Tabiiy geografiya kafedrasi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika ta'lim markazi, M.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti (Rossiya), M.Qo'ziboyev nomidagi Shimoliy Qozog'iston universiteti (Qozog'iston), L.Gumilyov nomidagi Yevrosiyo milliy universiteti (Qozog'iston), Ozarbayjon Fanlar akademiyasi Geografiya instituti (Ozarbayjon) hamda O'zbekiston geografiya jamiyati bilan hamkorlikda o'tkazildi.

To'plamdagi maqolalar tabiiy geografik tadqiqotlarda integratsiya jarayoni, iqtisodiy va ijtimoiy geografik tadqiqotlarda integratsiya, suv resurslarini tadqiq etishda fanlararo integratsiyaning ahamiyati, global iqlim o'zgarishi sharoitida integratsiyalashuv jarayoni, geodezik, kartografik va geoinformatsion tadqiqotlarda integratsiya hamda geografiya ta'limida integratsiya (o'qitishning ilg'or texnologiyalari) masalalariga bag'ishlangan.

To'plam tabiiy geografiya, geoekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish, toponimika va geografik terminshunoslik, iqtisodiy va ijtimoiy geografiya, gidrologiya, iqlimshunoslik, geodeziya, kartografiya, geografiya o'qitish metodikasi sohalari mutaxassislari, doktorantlari, magistrantlari, talabalari, shuningdek, zamonaviy geografiya muammolari bilan qiziquvchilar uchun mo'ljallangan.

**Maqolalarning mazmuni, unda keltirilgan ma'lumotlar, fakt va raqamlar uchun mualliflar javobgardirlar.*

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami O'zMU ilmiy-texnik Kengashi majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya etilgan (2024-yil 27-sentyabr, 9-sonli bayonnom).

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Б.А.Бедер, Э.Я.Салтейская, А.С.Хасанов - Минеральные и термальные воды. В монографии "Гидрогеология СССР. Узбекская ССР", "Недра" 1971.
2. A.Z.Zokirov - "O'zbekistonning shifobaxsh resurslari va shifogoh maskanlari". Toshkent. Ibn Sino. 1997.
3. A.Z.Zokirov, K.R.Raxmonov - "O'zbekistonning shifobaxsh maskanlari". Toshkent. Ibn Sino. 1997.
4. S.E.Anarboyev, I.A.Axrоров - Farg'ona vodiysini tarixiy obidalari. Toshkent. 2010.
5. Internet ma'lumotlari.

Ibroimov Sherzod Ibroim o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Geografiya kafedrasida dotsenti v.b., g.f.f.d. (PhD),

Chirchiq, O'zbekiston, e-mail: sh.ibroimov@mail.ru

AMUDARYO HOZIRGI DELTASI TUPROQ QOPLAMINING STRUKTURASI VA UNING MELIORATIV HOLATINI TADQIQ QILISHNING USLUBIY ASOSLARI

Annotatsiya: Maqolada ilk bor Amudaryo hozirgi deltasi tuproq qoplamining strukturasi va uning meliorativ holati redbeft plastikasi usuli asosida tahlil qilindi. Olib borilgan tadqiqotlarda shu narsa ma'lum bo'ldiki, sug'orilmaydigan hududlarda tuproq qoplamining strukturasi va uning meliorativ holati kichik deltalarning yaxlitligi bilan bog'langan bo'lsa, sug'oriladigan hududlarda esa bu muammo kollektor havzalarining funksional yaxlitligi bilan bog'liqdir.

Kalit so'zlar: kollektor havzasi, tuproq qoplam strukturasi, kichik delta, relyef plastikasi, tuproqlarning meliorativ holati.

Иброимов Шерзод Иброим угли

И.о. доцент кафедры «География» Чирчикского государственного педагогического университета, д.ф.г.н. (PhD),

Chirchiq, O'zbekiston, e-mail: sh.ibroimov@mail.ru

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СТРУКТУРЫ ПОЧВЕННОГО ПОКРОВА СОВРЕМЕННОЙ ДЕЛЬТЫ АМУДАРЬИ И ЕГО МЕЛИОРАТИВНОГО СОСТОЯНИЯ

Аннотация: В статье впервые анализируется структура почвенного покрова современной дельты Амударьи и его мелиоративное состояние на основе метода пластики рельефа. В проведенных исследованиях установлено, что на неорошаемых территориях структура почвенного покрова и его мелиоративное состояние взаимосвязаны с целостностью мелких дельт, а на орошаемых территориях эта проблема взаимосвязана с функциональной целостностью бассейна коллектора.

Ключевые слова: бассейн коллектора, структура почвенного покрова, мелкие дельты, пластики рельефа, мелиоративное состояние.

Ibroimov Sherzod Ibroim ugli

PhD, Associate Professor Department, Department of Geography,

Chirchik State pedagogical University

Chirchik, Uzbekistan, e-mail: sh.ibroimov@mail.ru

METHODOLOGICAL BASIS FOR STUDYING THE STRUCTURE OF SOIL COVER OF THE MODERN AMU DARYA DELTA AND ITS AMELIORATIVE CONDITION

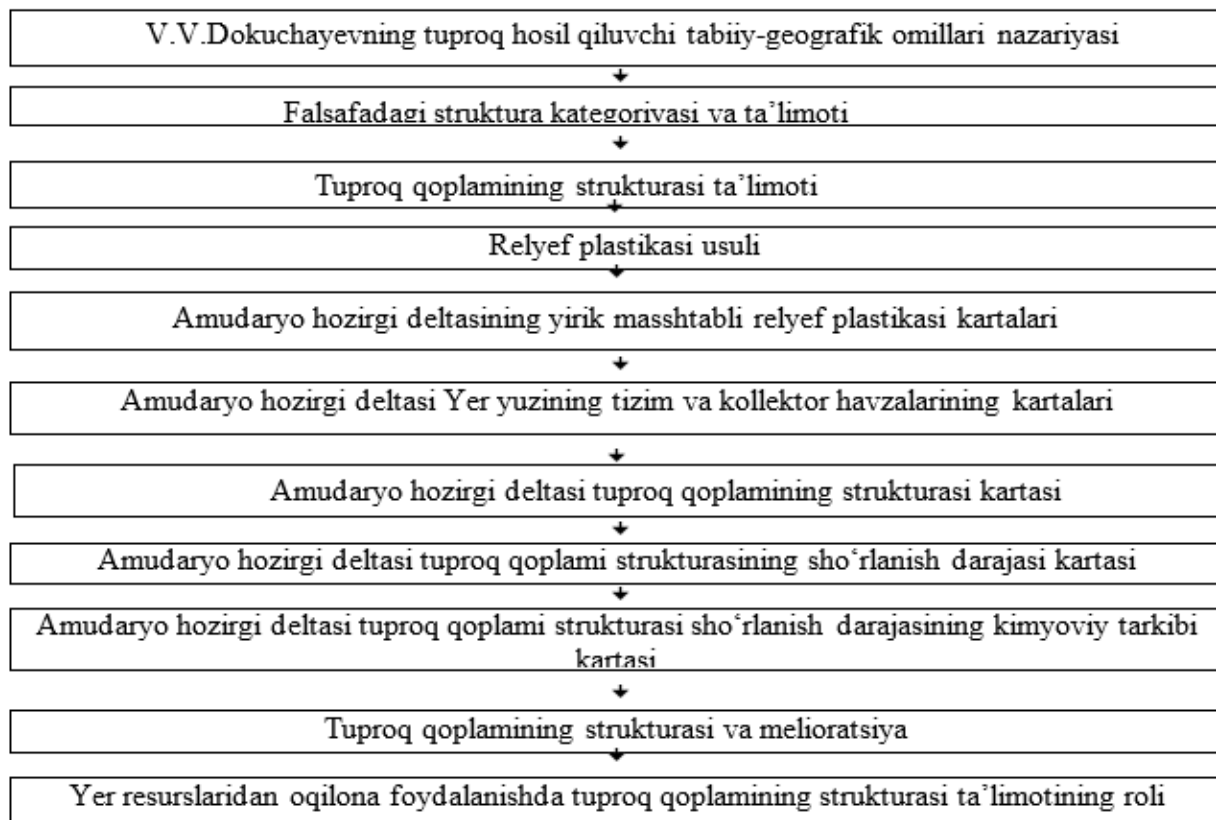
Abstract: The article is the first to analyze the structure of the soil cover of the modern Amu Darya delta and its reclamation state based on the relief plastic method. The studies have established that in non-irrigated areas the structure of the soil cover and its reclamation state are interconnected with the integrity of small deltas, and in irrigated areas this problem is interconnected with the functional integrity of the collector basin.

Keywords: collector basin, soil cover structure, small deltas, relief plastics, reclamation status.

Biz o'z tadqiqotlarimizda eng avvalambor relyef plastikasi usuli asosida Amudaryo hozirgi deltasining tuproq qoplamining strukturasi taqiq qilganimiz uchun tuproq qoplamining strukturasi deyilganda tuproq turlarining relyef elementlari (balandliklar va pastliklar) bilan aloqadorligini tushunamiz. Tuproq qoplamining strukturasi taqiq qilgandan so'ng uning meliorativ holatini tahlil

qilamiz. Bu o‘rinda esa, tuproq meliorativ holatining tuproq qoplaminig strukturasi tashkil etuvchi aniq tuproq turlari bilan aloqadorligi tadqiq qilinadi, ya’ni kichik deltalarning ichki tuzilishiga ko‘ra joylashgan har xil tuproq qoplami strukturasi meliorativ holati turlicha bo‘lishi tabiiydir.

Olib borgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, eng avvalombor tuproq qoplami strukturasi relyef elementlari va strukturasi bilan aloqadorligini tadqiq qilish lozim. Dala ma’lumotlari shundan darak beradiki, tuproqlarning meliorativ holati tuproq qoplaminig strukturasi bilan bog‘langandir, ya’ni tuproq turlarining faqat o‘zi emas, balki shu bilan bir qatorda uning meliorativ holatini ham relyef elementlari va strukturasi bilan bog‘langandir. Ana shuning uchun ham biz falsafa fanidagi mazmunning shakl bilan bog‘liqlik haqidagi dialektik ta’limotni o‘z tadqiqotlarimizda birinchilardan bo‘lib qo‘lladik. Boshqacha aytganda, deltada har xil shaklga ega bo‘lgan relyef shakllari (allyuvial tekislik, qirlar, qumliklar) har xil mazmunga ega bo‘ladi. (Ibroimov, 2024; Urazbayev, Ibroimov, 2024).

Rasm-1. Tuproq qoplaminig strukturasi va uning meliorativ holatini relyef plastikasi usuli asosida tadqiq qilishning bosqichlari

Tuproq qoplaminig strukturasi va uning meliorativ holatini tadqiq qilishda V.V.Dokuchayev (1953) asos solgan tuproq qoplaminig strukturasi ta’limoti asos vazifasini o‘tadi. Agar biz tuproqlar geografiyasi fanining vujudga kelishiga 140 yilga yaqin davrni hisobga olsak, bu yillar ichida fan har tomonlama rivojlandi va taraqqiy etdi. Biz V.V.Dokuchayevning ta’limotini asos qilib olgan holda, tuproq qoplaminig strukturasi va uning meliorativ holatini tadqiq qilishni bir necha bosqichlarga ajratdik va bu bosqichlar bir-biri bilan mantiqiy bog‘langandir (rasm 1).

V.V.Dokuchayev o‘z vaqtida tuproqlarning hosil bo‘lishi va dinamikasida relyefga katta e’tibor bergan va bu bilan “Tuproq qoplaminig strukturasi” ta’limotiga asos solgan. V.M.Fridland o‘zining mashhur asari “Tuproq qoplaminig strukturasi” monografiyasida V.V.Dokuchayev yangi “Tuproqshunoslik” faniga asos solish bilan birga “Tuproq qoplaminig strukturasi” ta’limotiga ham asos soldi deb yozadi. Boshqacha aytganda, “Tuproqlarning kichik hududlarda har xil bo‘lishida relyefning roli katta va bu qonuniyatga V.V.Dokuchayev cheksiz asos soldi”.

Relyef plastikasi usuli asosida tuproq qoplamining strukturasi va uning meliorativ holatini tadqiq qilishning ikkinchi bosqichida falsafa fanidagi strukturasi kategoriyasi va ta'limoti alohida o'rinni egallaydi, ya'ni tuproq qoplamining strukturasi tushunchasi falsafa fanidagi struktura kategoriyasi bilan bog'liqdir. "Tuproq qoplamining strukturasi" asarining muallifi V.M.Fridland (1972) struktura kategoriyasiga katta ahamiyat berib, shunday deb yozadi: "Tuproq qoplamining struktura tushunchasi matematika fanidagi struktura tushunchasiga yaqindir. Sabab, tuproq qoplamining strukturasi tushunchasi ham strukturani hosil qiluvchi elementlarni, bu elementlarning o'zaro aloqadorligini va ularning taraqqiyoti bosqichlarini qamrab oladi". Boshqacha aytganda, delta sharoitida relyef elementlari bilan bog'langan tuproq turlari o'ziga xos aloqadorlikda bo'ladi va yaxlit pedotizimni hosil qiladi.

Tuproq qoplamini strukturasi va uning meliorativ holatining relyef strukturasi bilan aloqadorligini tadqiq qilish natijasida quyidagi xulosaga kelish mumkin:

1. V.V.Dokuchayev tuproq hosil qiluvchi tabiiy-geografik omillar ichida iqlim va relyefga katta e'tibor bergan. Uning fikriga ko'ra, iqlimga bog'liq holda tabiat zonalarini paydo bo'lsa, relyefga bog'liq holda tuproq qoplamining strukturasi hosil bo'ladi. Boshqacha aytganda, V.V.Dokuchayev "Tuproq qoplamining strukturasi" ta'limotiga asos soldi.

2. Falsafadagi struktura kategoriyasi va ta'limoti har bir fanlarning nazariyasida alohida o'rin egallab, tizimni tashkil etgan elementlar o'rtasidagi aloqadorlikni hamda munosabatlarni yanada mukammal tadqiq qilish uchun har tomonlama asos bo'la oladi.

3. M.A.Glazovskaya ta'kidlaganidek "Yer tuproq qoplamining strukturasi – bu tuproqlarning relyef elementlari bilan birikuvidir". Olimaning bu g'oyalari V.M.Fridland, I.N.Stepanov va boshqalar tomonidan rivojlantirildi. Tuproq qoplamining strukturasi ta'limotida asosiy e'tibor tuproq turlarining relyef elementlari bilan bog'liqligiga qaratilganligi holda uning dinamikasi va transformatsiyasini ham relyef strukturasi bilan bog'langan holda tadqiq qilinishi lozim.

4. Relyef plastikasi usuli deyilganda topografik kartalardagi gorizontallar yordamida relyefning elementlarini (balandlik va pastliklar) ifodalash tushuniladi. Topografik kartalar barcha ilmiy tadqiqotlarning asosini tashkil etganligi sababli, ifodalangan relyef elementlari negizida barcha dala tadqiqotlarini olib borish maqsadga muvofiqdir.

5. A.K.Urazbayev (1988) tomonidan tuzilgan yirik masshtabli 1:25000 relyef plastikasi kartalari tuproq qoplamining strukturasi va uning meliorativ holatini tadqiq qilish uchun asos vazifasini o'tashi kerak. Sabab bu masshtabdagi relyef plastikasi kartalarida relyefning barcha elementlari ko'rsatilgan bo'ladi. Relyefning har bir elementlari bilan tuproq qoplamining strukturasi va uning meliorativ holati bog'langan bo'ladi.

6. Amudaryo hozirgi deltasining tizim va kollektor havzalarining kartalarida kichik deltalarning hamda sug'oriladigan hududlarning ichki strukturasi ko'rsatilgan bo'lib, tuproq qoplamining strukturasi va uning meliorativ holati bu obyektlarning ichki tuzilishi bilan chambarchas bog'langan bo'ladi.

7. Amudaryo hozirgi deltasining yirik masshtabli relyef plastikasi kartalari asosida tuproq qoplamining strukturasi tadqiq qilish shuni ko'rsatadiki, sug'orilmaydigan hududlarda tuproq qoplamining strukturasi kichik deltalarning "daraxtsimon" strukturasi bilan bog'langan bo'lsa, sug'oriladigan hududlarda esa kollektor havzalarining funksional yaxlitligi bilan bog'langan bo'ladi.

8. Amudaryo hozirgi deltasida melioratsiyani olib borishda tuproq qoplamining strukturasi katta rol o'ynaydi. Bizga ma'lumki, har qanday melioratsiyada relyef strukturasi hisobga olinadi. Tuproq qoplamining strukturasi relyef elementlari bilan bog'langanligi uchun ham melioratsiyada tuproqlarning turlari relyef strukturasi orqali hisobga olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Докучаев В.В. Избранные труды.-М.: Изд-во АН СССР, 1953.-Т.7.-504 с.
2. Ibroimov Sh.I. Amudaryo hozirgi deltasi yer resurslarining tabiiy-meliorativ sharoitini baholash. Monografiya. –T.: "Ma'rifat", 2024.
3. Urazbayev A.K., Ibroimov Sh.I. Amudaryo hozirgi deltasining daraxtsimon va paragenetik landshaft komplekslari. Monografiya. –T.: "Ma'rifat", 2024.

Тойчиев Х., Стельмах А., Таджибаева Н. ХРОНОСТРАТИГРАФИЯ ЧЕТВЕРТИЧНЫХ ОТЛОЖЕНИЙ ЗА РУБЕЖОМ И В УЗБЕКИСТАНЕ	94
Ibragimova R., Ibraimova A. SABITOVA NAILA ISMAILOVNA – RELYEF PLASTIKASI BO‘YICHA YETAKCHI OLIMA	97
Otamirzayeva M. SHIMOLIY FARG‘ONA DARYO HAVZALARINING LANDSHAFT-EKOLOGIK RAYONLARI TAVSIFI	100
Seidakhmet D. THE SCIENTIFIC AND APPLIED SIGNIFICANCE OF GEOGRAPHICAL NAMES AND THEIR CURRENT STATE	103
Сабитова Н. ЛАНДШАФТЫ И ФИЗИКО- ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОБЪЕКТЫ В НОМИНАЦИИ ВСЕМИРНОГО НАСЛЕДИЯ ЗААМИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА	107
Тошбоев З., Сунатов Х. НУРОТА ТОҒЛАРИНИНГ ТУРИЗМ ИМКОНИЯТЛАРИ	110
Исаков В., Юсупова М., Акбаров Ф. ГЕОЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ПЕСЧАНЫХ МАССИВОВ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ	114
Adilova O. CHO‘LLANISH JARAYONI VA UNING KO‘LAMINI BAHOLASHDA QO‘LLANILADIGAN USULLAR	118
Mirzayeva A. FORISH TUMANIDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-AMALIY JIHATLARI	121
Nazarov M., Abdullayev S. GEOSISTEMALAR TO‘G‘RISIDAGI TA‘LIMOTNING TARKIB TOPISHI VA RIVOJLANISHI	124
Mingaliyev R. SURXONDARYO VILOYATI UZUN TUMANI LANDSHAFTLARIDAGI “YER SIG‘IMI” MIQDORINI ANIQLASH	127
Xoldorova G. SANGZOR HAVZASI GEOTIZIMLARIDA MONITORING TIZIMININI QO‘LLASH USULLARI	131
Toshov X., Nasullaeva K. BUXORO VILOYATI TABIIY GEOGRAFIK KOMPLEKSLARI VA ULARNI QISHLOQ XO‘JALIK UCHUN BAHOLASHNING O‘RGANILISHI	134
Азимова Д. ТУРИЗМ ВА РЕКРЕАЦИЯ ТУШУНЧАЛАРИ ТАВСИФИ	137
Жаманбаева К., Турдыбек К. ЗАКОНОМЕРНОСТИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ И МЕРЫ ЗАЩИТЫ ЛЕКАРСТВЕННОГО СОЛОДКИ В КАЗАХСТАНЕ	139
O‘ktamova S. SHOHIMARDONSOY DARYO VA HAVZA LANDSHAFTLARIDAGI GEOEKOLOGIK HOLATINI MATEMATIK MODELINI TADQIQ ETISH	143
Sobirjonov M. BALNEOLOGIK RESURSLARNING TURLARI VA ULARNING TASNIFLANISHI	147
Ibroimov Sh. AMUDARYO HOZIRGI DELTASI TUPROQ QOPLAMINING STRUKTURASI VA UNING MELIORATIV HOLATINI TADQIQ QILISHNING USLUBIY ASOSLARI	152
Рахимов Н., Авезов М. БУХОРО ВИЛОЯТИДА ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ТИЗИМИ ҲОЛАТИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ ВА УМУМЛАШТИРИШ	155
Садыкова Д., Абдуали А., Олжабай К., Саъит Л. ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ УСТОЙЧИВОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В АРАЛЬСКОМ РЕГИОНЕ	159
Urazbayev A. KOLLEKTOR HAVZALARI TABIIY – XO‘JALIK TIZIMI SIFATIDA VA UNING IQTISODIY-GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI	164
Poyanov J. QASHQADARYO VILOYATI SUG‘ORILADIGAN HUDUDLARDA VUJUDGA KELGAN IRRIGATSION EROZIYA JARAYONLARNI OPTIMALLASHTIRISH	168
Sayfullayeva I. TOG‘ MINTAQASIDA GEOGRAFIK JOY NOMLARINI TARQALISH XUSUSIYATLARI (PARKENT TUMANI MISOLIDA)	171
Мухторов Ў., Шогдаров Д. ЛАЛМИ ЕРЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШНИНГ МОҲИЯТИ	176
Matamonova D. XAVFLI SEL HODISALARINING XO‘JALIKKA TA‘SIRI VA UNI OLDINI OLISH CHORA-TADBIRLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)	179
Aminov B. IQLIM O‘ZGARISHI TA‘SIRIDA XORAZM VILOYATINING GEOEKOLOGIK HOLATIDAGI O‘ZGARISHLARNI TAHLIL QILISH MASALALARI	182
Jumanov L. BAXMAL TUMAN TABIAT RESURSLARIDAN OQILONA FOYDALANISH HAMDA UNI MUHOFAZA QILISH MASALALARI	186